

כבוד השופט, האלגוריתם: האם הליכים מקוונים ינגישו את בתי המשפט לציבור?

ראיון אורחים שצריכים לפנות לערכאות משפטיות נתקלים בעומס עצום על המערכת, קושי להבין את ה'ורגון הסבור וחסר יכולת כלכלית לשכור עורך דין • מחקר של ד"ר איילת סלע, שנכתב עם סגנית נשיא בית משפט השלום בת"א, השופטת סיגל זכאי רסלה, מציע מודל לפתרון הכשלים

ביני אשכנזי

"לפתוח הליך בבית משפט ולהמשיך בו עד סופו זה דבר מורכב: אתה חייב להבין ב-500 תקנות, דיני ראיות ובדין המהותי, ומרבית האנשים צריכים עו"ד, וגם כשיש עו"ד, עד שיש דיון לוקח הרבה מאד זמן"

את ההליך. לכן עולה השאלה אם אפשר לשפר את הנגישות והשירות של מערכת המשפט לציבור באמצעות הכנסה של הליכים מקוונים.

מה היתרון של הליך מקוון? "כדי לענות על השאלה הזאת צריך קודם כל לשאול מהי מטרת מערכת המשפט. מעבר להבהרה ולפיתוח של החוק, המטרה היא לספק לאנשים פתרון לסכסוכים ולבעיות שמתגלעים ביניהם. כיום מערכת המשפט מציבה בפי גי אנשים משוכות פרוצדורליות גבוהות מאוד. לפתוח הליך בבית משפט ולהמשיך בו עד סופו זה דבר מורכב: אתה חייב להבין ב-500 תקנות, דיני ראיות ובדין המהותי, ומרבית האנשים צריכים עו"ד לשם כך, וגם כשיש לך עו"ד – עד שיש דיון לוקח הרבה מאוד זמן".

מדוע הפיתרון לבשלים שציינת יגיע באמצעות הליך מקוון? "ניקה לדוגמה את המודל שיש בקנדה, בכריטיש קולומביה, שם הטריבונל לפתרון בעיות או רחיות פועל מ-2016 ומדגים את היכולת של אנשים לפתור סכסוכים כמו תביעות קטנות, סכסוכים שכנים ופיצויים לנפגעי תאונות דרכים. המעבר שם להליך מקוון נועד לספק לאנשים נתיב לפתרון הסכסוכים האלה באופן הוגן ובעלות סבירה, על רקע העובדה שיש שם שיעור גדול של בעי ליי שאינם מיוצגים על ידי

מזהם הכשלים המהותיים שזיהיתם בכל הנוגע לשירות לאזרח? "יש כל מיני הסכרים תיאורטיים ושיקולי מדיניות, אבל נתמקד רגע בנתונים על מה שקורה היום במערכת. במח"ק אחר שערכת עם ד"ר לימור גבאי-אגוזי מהחוג לסוציולוגיה בכריאילן, ניתחנו מה קורה בד"פ פוסי ניהול הליך בבית משפט השלום, שבו מתנהלים כ-95% מההליכים האזרחיים. מצאנו שב-12% מההליכים מגיעים לשלב ההוכחות (שלב מתקדם בתביעה, שבו בעלי הדין מגישים תצהירי עדות ראשית והם עולים להעיד ולהיחקר עליהם; ב"א).

כ-10% מההליכים מסתיימים בהכרעה שיפוטית דרך פסק דין של השופט שמחליט אם לקבל או לדחות את התביעה. כמעט

מחצית מההליכים מסתיימת בפרשדות. יש כמות משמעותית של פסקי דין שניתנים בהיעדר הגנה, או הליכים שמסתיימים בשל חוסר מעש של התובע. בפועל, מרבית ההליכים מסתיימים מבלי שהצדדים פגשו שופט פנים אל פנים בדיון, בלי קדם-משפט או הוכחות. עכשיו, כשאנחנו יודעים שבמצב כיום רוב ההליכים מתקיימים בכ"ת, יש הרבה פשרות ומצד שני לא מעט צדדים שלא מצליחים לסיים

רת ל-TheMarker על הרעיון: "תחום המחקר שעליו כתבתי את הדוקטורט הוא השימוש בהליכים מקוונים ביישוב סכסוכים בעולם – כאלה שנוצרו אונליין והדרך לפתור אותם היתה גם אונליין. בדקתי גם את השימויות של כלי יישוב סכסוכים מקוונים בהליכים שיפוטיים רגילים.

"אחת השאלות המרכזיות שבהן אני מתעסקת היא כיצד משפרים את הנגישות והשירות של מערכת המשפט לציבור. הרי עיון שעומד מאחורי זה הוא שלא תמיד ההליך הסטנדרטי, כמו שאנו מכירים אותו בבית המשפט, מספק את השירות ואת הצרכים שבעלי הדין וקוקים להם.

"הנחת המוצא היא שביית המשפט צריך לתת שירות מגוון לקהל המשתמשים שלו. לא כולם מחפשים את אותו הדבר כשהם מגישים תביעה לבית המשפט. חלק מהאנשים רוצים ששופט יגיד להם מי צודק, חלק יסתפקו בכך שהצד השני ייקח אחריות ויתנצל, ואנשים רבים רוצים פתרון מהיר וזול שיגאל אותם מחוסר הודאות שהם נמצאים בו עקב הסכסוך. כיום, הרבה אנשים לא מסוגלים לעבור את המשוכה

הראשונית של פתיחת הליך, ויש אנשים שכן פתחו בהליך, או שפתיחו תחו נגרם בהליך – אבל הם לא מגיעים בפועל להשלמתו. ההנחה שלי היא שבאמצעות הליך מקוון אנחנו יכולים לתת מגוון רחב יותר של שירותים, לכמות גדולה יותר של בעלי דין, וגם לעזור ליותר אנשים להשתמש במערכת בתי המשפט באופן שיועיל להם, כי זה נגיש, גמיש וזול יותר. יש פה הזדמנות לחשוב מחדש על איך נראה הליך בבית משפט".

העומס בבתי המשפט הוא סוד גלוי. לפי דו"חות שפירסם מה הנהלת בתי המשפט בשנים האחרונות, יחס השופטים לתיקים החדשים שנפתחים בבתי המשפט המחוזיים הוא שופט אחד לכל כ-360 תיקים. לנתון הזה צריך להוסיף את מספר התיקים הפתוחים, כ-80 אלף תיקים. לצד בעיה זו, יש קושי רב של נגישות להליכי משפט מצד אוכלוסיות שונות, שמתבטא בין היתר בהי תמצאות בורגון המשפטי הסבוך ובחוסר יכולת כלכלית לשכור עו"ד. מחקר חדש מציע לעבור להליכי משפט מקוונים הנתמכים באלגוריתמים – שיועילו לתיקנות ההחלטות השיפוטיות וייעלו את המערכת. אם הרעיון ייושם, עורכי הדין יצטרפו להתאים את עצמם לעידן החדש.

ד"ר איילת סלע, מרצה וחוקרת בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן, מציעה פתרון מעניין וייחודי לבעיית הנגישות. תחומי המחקר של סלע הם בתחומי המשפט והטכנולוגיה. כמו כן, סלע חוקרת מנגנונים ליישוב סכסוכים, ואת ניהול ההליכים בבתי המשפט השונים.

בקרוב אמור להתפרסם בכתב העת "מחקרי משפט" של אוניברסיטת בר-אילן מאמרה של סלע, שאותו כתבה יחד עם סגנית נשיא בית המשפט השלום בתל אביב, השופטת סיגל רסלה-זכאי, בנושא הצעה למיסוד הליכים שיפוטיים מקוונים בישראל.

שופטים לא מתראיינים לכלי התקשורת ולכן רסלה-זכאי לא משתתפת בראיון. סלע מספיק

ד"ר איילת סלע

השכלה: ד"ר למשפטים
 מאוניברסיטת סטנפורד
גיל: 38
תפקיד: חברת סגל
 בפקולטה למשפטים
 באוניברסיטת בר-אילן
מצב משפחתי: נשואה
 + 2
מגורים: תל אביב

"כבר היום, עורך דין טוב צריך לשאול את עצמו איזה ערך מוסף הוא מעניק ללקוח שלו" צילום: עופר וקנין

ללא הכרעה הליכים בבתי משפט השלום

משא ומתן בין הצדדים השונים לסכסוך על גבי המערכת המקי וונת. הצדדים מחליפים ביניהם את המידע שהוון למערכת, ובתהי ליד משא ומתן מובנה המערכת, ללא יד אדם, לוקחת את הצדדים דרך תהליך משא ומתן מובנה כדי לעזור להם למצוא ולשקול פתי רונות אפשריים. ברוב המערכות – כמו בכריטיניה ובקנדה – יכול להצטרף בשלב הזה מגשר מטעם בית המשפט שאינו שופט, שעוזר לצדדים לגסות ולהגיע להסכם. אם לא הושג הסכם בשלב השני, מגיעים לשלב השלישי – השופט. ההנחה של רוב מערכות בתי

עורך דין. לכן, הם פישטו מאוד את הליך הגשת וניהול התביעה. הם חילקו אותו לשלבים ולצעי דים מובנים, שלצדם מוצג מידע שהמשתמשים צריכים לדעת, כדי שיוכלו להשתתף באופן אפקטיבי בהליך גם ללא עורך דין. המערכת שם ובכמה מקומות אחרים בעור לם כוללת שלושה שלבים: בשלב הראשון בעל הדין כוחן האם יש לו עילת תביעה באמצעות שאלון אינטראקטיבי אוטומטי, ובמידה שכן, המערכת מסייעת לו לגסח את התביעה ולצרף מסמכים רלי וונטיים באמצעות מילוי של שא לונים וטפסים מקוונים. "בשלב השני מתאפשר ניהול

המשפט המקוונים היא שרוב ההליכים יכולים להסתיים בהסדר כמה בין הצדדים בשלבים המוקדמים. מעשית, אנחנו לא משנים מהותית את כמות האנשים שפוגשים שופט באולם. בישראל, למשל, כבר היום רק כשליש (34%) מהתביעות האזרחיות בבתי משפט השלום מגיעות לדיון בפני שופט. את לא הישגת משרירותיות בקבלת החלטות על ידי מערכת מקוונת?

"אנחנו לא בעולם של רובוט שופט. המאמר שלנו לא מדיבר על מערכת שתקבל החלטות במקום שופטים, אלא על מערכת שתעזור לצדדים להגיע להחלטה מושכלת בנוגע לפשרה, ובמקרה הצורך, תסייע לשופטים ללמוד

צדק דיגיטלי

ערכאות משפטיות שההליכים בהן יכולים להתנהל באופן מקוון

בתי משפט לענייני משפחה

בתי דין לתביעות קטנות

תביעות לפיצויים בגין תאונות דרכים

סכסוכי שכנים

עיתרות חופש מידע

את המידע שהצדדים מסרו כתגובות לקבל הכרעה שיפוטית באופן יעיל. אנחנו מדברים על הליכים שבהם אנחנו נותנים יותר כלים לאנשים להבין ולנהל את התביעות שלהם ולהגיע למסקנה לגבי האופן שבו ירצו לסיים את ההליך. למשל, כיום אנחנו יודעים ש-20% מהליכי הדין מסתיימים בפסק דין בהיעדר הגנה, כי זה יקר לנתבע לנהל הליך, או מורכב או מפחיד מדי עבורו להגיע לבית המשפט. למה שמערכת המשפט לא תנגיש את עצמה לאותם אנשים, שיוכלו לחזור מהעבודה בערב, להיכנס לאתר בית המשפט, ובאמצעות הליך מובנה ופשוט יחסית תציע להם כלים לקבלת החלטה מורכבת?

שכלת? בנוסף, במקרים שצריך ההליך יכול לכלול מעורבות שיפוטית מקוונת, וגם פתרונות קונקרטיים, כמו כלי אוטומטי לתכנון פרישת תשלומי חוב. "צריך גם לזכור שבתי המשפט המקוונים משמשים כיום בעיקר בהליכים אזרחיים שבהם מדובר בדרך כלל על סכסוכים פשוטים בין שני בעלי דין, לא סכסוכים מורכבים שדורשים רמת ידע ומומחיות גבוהה. ברור לי ששינוי כזה דרוש השקעה כספית ושינוי חקיקה, ובעיקר שינוי ביחס לאיך מנהלים הליך בבית משפט".

הסוף למקצוע עריכת הדין?

למה שכן אדם ייתן אמון במערכת

ממוחשבת? "פעם לא הייתי לוקחת משכב-נתא באופן ממוחשב וגם לא מרשם מרופא. משרדי ממשלה רבים מספקים היום שירות לציבור באופן מקוון. גם במשרד המשפטים השיקו טפסים מקוונים, כמו צו ירושה. הנחת המוצא לפיה אנשים לא יתנו אמון במחשב ובהליכים מקוונים התבררה בכל התעשיות כלא נכונה, ובנתונים שיש לנו מבתי משפט מקוונים ברחבי העורלם – כשיש את האפשרות לעשות את זה אנשים רבים בוחרים בכך. יש גם סקרים שמצביעים על שביעות רצון של המשתמשים מהמערכות. עדיין, חשוב מאוד לאסוף נתונים מהמערכת כדי למדוד אמפירית את ההשפעה על ההליך ועל התוצאות שלו, וכדי לברוק שהמערכת באמת מצליחה

בית המשפט העליון בירושלים. "אנחנו לא בעולם של רובוט שופט" צילום: אוליבייה פיטוסי

סיגל רסלר-זכאי צילום: אתר בתי המשפט

משה ומתן אונליין

שלבי השימוש במערכת המשפט המקוונת

- 1 בעל הדין בוחר אם יש לו בכלל עילת תביעה באמצעות שאלון אינטראקטיבי אוטומטי
- 2 אם יש לבעל הדין עילת תביעה, המערכת המקוונת מסייעת לו לנסח את התביעה
- 3 המערכת מאפשרת לנהל משה ומתן בין הצדדים השונים לסכסוך על גבי המערכת המקוונת
- 4 במידה ולא הושגה הסכמה בשלב המשא ומתן – הצדדים מגיעים להופיע בפני שופט

5 "בדיני משפחה יש אימוץ של מערכות מקוונות, כי כשהורים מתגרשים הסדרים כמו משמורת ומזונות – הם מובנים וידועים מראש. יש פתרונות מקובלים שמתאימים ב-80% מהמקרים לפחות"

תוצאות של הליכים וניסוח של תכני בית דין, היכולות בעור לם הליגליטק מתקדמות בקצב מהיר, ועורכי דין יצטרכו להתפתח יחד איתן".
איד זה ישפיע על לימודי המשפטים?
"בתפישה שלי, לימודי המשפטים צריכים לכוון לערך המוסף

להגביר נגישות ולא יוצרת הטיית או בעיות חדשות".
איפה הקושי שאת מזהה בניהול הליכים משפטיים באופן מקוון?
"הקושי הראשון הוא לאתר באילו הליכים אפשרי למעריכת המשפט להעביר את הסכי סוך לניהול מקוון. **ברחב** העולם ההליכים המקוונים הצליחו בעיקר בתחומים שבהם ניתן לזהות דפוס של סוגיות שחוזרות על עצמן כמו למשל: דיני משפחה, תביעות קטנות, פיצויים לנפגעי תאונות דרך כים, סכסוכי שכנים. הסיבה היא שבמקרים כאלה אפשר לבנות מודל של תהליך מובנה אפקטיבי. יש גם הליכים מינהליים שזה הצליח בהם מאוד כמו ערעורי מסים, עתירות חופש מידע מהרשות, ובחלק מהמקומות הליכים שקשורים בקצבאות.

גירושים וירטואליים

את לא מפהדת ממניפולציה על האלגוריתמים?

"אין כיום מערכות משפט שבהן אלגוריתמים מקבלים החלטה שייפוטית באופן עצמאי, אלא אנחנו מדברים על מערכות שעוזרות לצדדים להליך לאבחן את הסכסוך ולהחליט מהי פשרה מקובלת, או מערכות שמסייעות לשופטים לקבל החלטות על סמך נתונים.

"אני חושבת שהפתרון בדברים האלה הוא בתכנון של המערכת באופן אתי – איך אנחנו בונים את המערכת. כלומר, אילו נתונים יוזנו לתוכה, כיצד הם יעובדו ואילו נתונים היא תוציא לשופטים. לכן עורכי דין צריכים להיות מעורבים גם בתכנון המערכות.

"כמובן שיש צורך גם בשקיפות, ביחס לנתונים שהתוכנה לוקחת בחשבון וביחס לתוצאות. ככל שתהיה אפשרות לאנשים מבחוץ לבצע ביקורת – כך יפחת החשש ממניפולציה".

איך הבנת מערכת לניהול הליכים מקוונים תשפיע על השופטים?

"אני חושבת ששיעור ההליכים שמגיעים להכרעה שיפוטית לא יקטן, ואולי נראה מגוון רחב יותר של בעלי דין ושל נושאים משפטיים. התקווה שלי שהשופטים גם יפתחו מגוון גדול יותר של אופני מעורבות בהליך בשלבים השונים, כך שיוכלו להשפיע על ההגנות והתוצאות של יותר הליכים, גם אם הם לא מכריעים בהם בפועל. למשל, הם יוכלו להשפיע על גיבוש פשרות בהיקף גדול יותר".

במאמר אתן כותבות שאחד התחומים שבו יש אימוץ מוצלח של מערכות מקוונות הוא בדיני המשפחה. זה מפתיע, תוכלי להסביר?

"הנושאים שנכללים בהסדרים שהורים מתגרשים עושים ביניהם – למשל משמורת, הסדרי ראייה, איפה הילדים ילמדו ותשלוש דמי המזונות – הם נושאים שהם מרוב נושאים שצריך להסכים לגביהם ויש מגוון די מקובל של פתרון מהמקרים. עכשיו השאלה היחידה שנשארה פתוחה היא איך נוביל את הצדדים לידי הסכמה מודעת שתתאים להם.

"היכולת לנהל דיון באופן מרבה על הנושאים האלה דווקא לא באותו הדרך, שבו יש גם אמוציות ואולי פערי כוחות ואמצעי לחץ, מאפשרת לצדדים להגיע להסכמת על רשימת הנושאים הזאת, ולהציע הצעות שהצד השני מוכן לקבל. דווקא הריחוק שהטכנולוגיה מאפשרת פה וההבניה של הריון, מאפשרות לחלק מהאנשים לקבל החלטה יותר מודעת ורציונלית".

מה תהיה הצלחה בעיניך?

"הצלחה בעיניי נמדדת בייכולת של המערכת לתת שירות משמעותי לקהל רחב יותר של מתדיינים. לתת מענה של פתרון בעיות והגן עבור שיעור גדול יותר מהם תוך כדי שימור האמון של הציבור במערכת המשפט".

שעורכי הדין יעניקו ללקוחות שלהם בעידן הזה. מעבר לידע המשפטי, עו"ד צריך לדעת גם להיות אמפתי ותקשורתי, והוא חייב לדעת כיצד לנהל משא ומתן ולתווך ידע ללקוחות. בסופו של דבר עורכי דין ישתמשו בעצמם בטכנולוגיות משפטיות, והם צריכים לרכוש ידע שיאפשר להם להבין את התוצרים הטכנולוגיים באופן ביקורתי. למשל, מה עו"ד מאחורי תחזית אלגוריתמית ביחס לתוצאה של הליך אזרחי, כדי שיוכלו לקבל החלטה מושכלת ביחס לפשרה. דוגמה נוספת: בבתי משפט שונים בארה"ב שופטים עושים שימוש במערכות תומכות החלטה שמעריכות באופן אלגוריתמי את הסיכוי שנאשם או חשוד בפלילים יחזור לפשוע לצורך החלטות כמו שחרור בערבות או ממעצר עד תום ההליכים. חשוב שעורכי דין יבינו כיצד פועלת המערכת, כדי שיוכלו לבקר את ההמלצות שלה ולטעון בעניין לפני שהשופט מקבל החלטה.

"בהקשר של הליכים משפטיים מקוונים, יותר ויותר עו"ד רכי דין ייהפכו להיות מתכנני תהליכים. יועץ משפטי של חברה שיש לה ממשקים עם לקוחות או עם שותפים עסקיים ועם עובדים יעבור לחשוב על איך הוא מתכנן את הליך העבודה מולם כדי למנוע סכסוכים. את זה הוא יעשה באופן חכם באמצעות דאטה שתהיה לו מהתוכנה על סכסוכים משפטיים שנוהלו באמצעותה. על בסיסם, אפשר לזהות דפוסים של סכסוכים ולתכנן כיצד למנוע מראש את ההישנות של סכסוכים כאלה או איך לטפל בהם באופן יעיל מרגע שנוצרו.

"בהינתן שעולם המשפט הוא בעצם עולם שמערב מטבעו ניהול וניתוח של ידע ודאטה – אני מקווה שסטודנטים למשפטים יקבלו יותר כלים ויידעו איך עובדות מערכות כאלה שמנתחות נתונים ומפיקות מהם תובנות".